

Corona en de cultuursector

Adviezen en onderzoeken in context

BOEKMAN

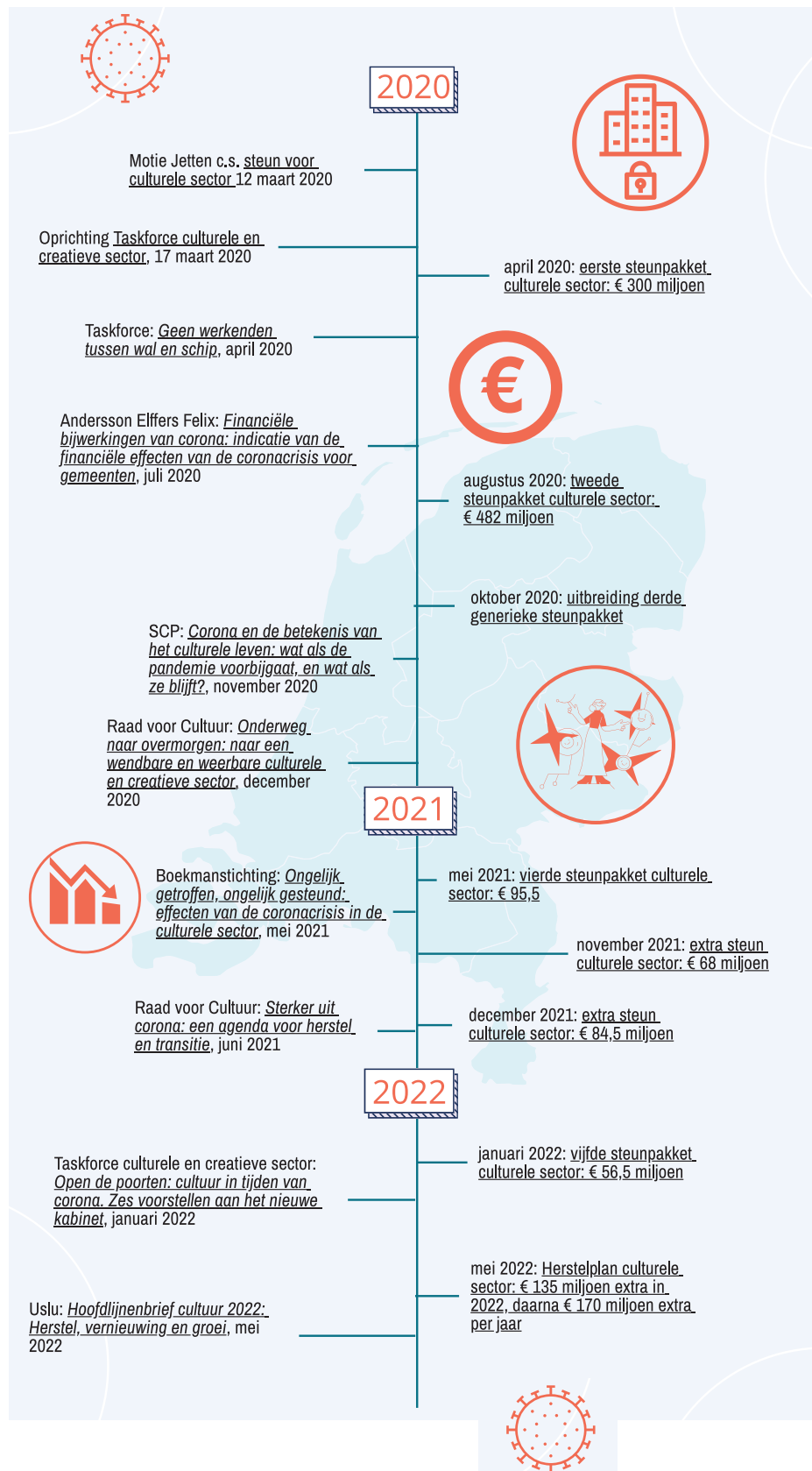
Jack van der Leden

Corona en de cultuursector

Adviezen en onderzoeken in context

Vanaf de eerste dag dat het Nederlandse kabinet maatregelen nam tegen de verspreiding van Covid-19, 12 maart 2020, hield de Kennisbank van de Boekmanstichting online een [overzicht](#) bij van de belangrijkste beleidsontwikkelingen op het gebied van kunst en cultuur. Ook verzamelde zij alle adviezen en onderzoeken die er sindsdien over verschenen. De Boekmanstichting verrichtte ook zelf onderzoek en houdt de vinger aan de pols. Deze *Verkenning* presenteert de belangrijkste adviezen en onderzoeken in hun context. Ze zijn te vinden in de Kennisbank van de Boekmanstichting.

Selectie relevante documenten en overzicht specifiek overheidssteun tussen maart 2020 en mei 2022
(Bron overzicht: Kunsten '92.
Visualisatie: Janina Pigaht)

Eerste gedeeltelijke lockdown, maart – juni 2020: het culturele leven valt stil

Op 12 maart 2020 voert Nederland vergaande maatregelen in tegen de verspreiding van Covid-19, het land gaat in gedeeltelijke lockdown. Publieke locaties zoals musea, concertzalen en theaters worden gesloten en bijeenkomsten met meer dan 100 personen afgelast. In juni mogen culturele instellingen de deuren weer openen, onder strenge voorwaarden, zoals maximaal 30 personen per zaal, 1,5 meter afstand, reservering vooraf, gespreide voorstellingen.¹

Met de invoering van maatregelen tegen de verspreiding van Covid-19 komt het culturele leven halverwege maart 2020 stil te liggen. De [Raad voor Cultuur](#) uit zijn zorgen over de gevolgen van het coronavirus voor de culturele sector en pleit voor passende compenserende maatregelen voor de cultuursector. Op dezelfde dag neemt de Tweede Kamer een motie aan waarin wordt gepleit voor een steunpakket voor de culturele sector om de gevolgen van deze crisis te kunnen dragen (Jetten et al. 2020). In reactie hierop richtte Kunsten '92 direct

‘Urgent is dat 60 procent van de werkenden in de culturele en creatieve sector zzp’er is’

de Taskforce culturele en creatieve sector (Taskforce CCS) op, samen met branche- en koepelorganisaties uit de culturele en creatieve sector (Zoet et al. 2020).² De Taskforce CCS zal in samenspraak met de diverse partijen, bestuurders, Kamerleden en overheden de sectorspecifieke problematiek beschrijven, de schade op de kortere en langere termijn inventariseren en voorstellen ontwikkelen voor het kabinet voor ondersteuning van de cultuursector.³

Toenmalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) Van Engelshoven schrijft in een brief aan de Tweede Kamer d.d. 13 maart 2020 dat ‘de belangen en zorgen van deze [cultuur]sector worden meegenomen in de rijksbrede maatregelen’, en over de aangenomen motie is overleg met de minister van Financiën over hoe deze het beste kan worden uitgevoerd (Engelshoven et al. 2020).

Kunsten '92 presenteert op 17 maart een eerste analyse en doet het kabinet een voorstel namens de Taskforce CCS voor een aanpak voor een steunpakket voor de culturele en creatieve sector. Op korte termijn zijn maatregelen noodzakelijk om te voorkomen dat zelfstandigen in financiële noodsituaties terechtkomen en instellingen en bedrijven failliet gaan. ‘Urgent is dat 60 procent van de werkenden in de culturele en creatieve sector zzp’er is’ (Zoet et al. 2020). Op dezelfde dag presenteert het kabinet speciale economische maatregelen zodat bedrijven hun personeel kunnen doorbetalen, die zelfstandigen een overbrugging bieden en via versoepelde belastingregelingen, compensatie en extra kredietmogelijkheden mogelijk maken dat geld in de bedrijven blijft. Het Rijk is met de cultuursector in overleg om te kunnen aansluiten bij generieke maatregelen en eventuele verbijzondering, zo blijkt uit de Kamerbrief *Noodpakket banen en economie* (Wiebes et al. 2020). Van Engelshoven haakt hierop aan in een Kamerbrief d.d. 27 maart (Engelshoven 2020e). Ze zal samen met het veld bekijken of er aanvullende maatregelen nodig zijn en komt alvast met ingrepen voor op de korte termijn, waaronder coulancemaatregelen zoals het opschorten van huren voor rijksmusea en het laten doorlopen van subsidies.⁴ De vier grote private cultuurfondsen nemen dit beleid over (Ibid., 3).

Overleven

Organisatieadviesbureau Berenschot heeft een inventarisatie gemaakt van sectorspecifieke knelpunten en maatregelen in verband met de coronacrisis, op basis van informatie vanuit uiteenlopende branches in de culturele en creatieve sector inclusief erfgoed, amateurkunst, bibliotheken, et cetera. De notitie geeft aan welke sectorspecifieke maatregelen nodig zijn als aanvulling op de generieke maatregelen (Berenschot 2020). Ook de Raad voor Cultuur wil zo snel mogelijk aan de hand van de economische scenario's van het Centraal Planbureau (CPB) in beeld brengen wat de organisatorische, economische en personele gevolgen van de corona-uitbraak op de middellange en lange termijn voor de culturele en creatieve sector zijn (Raad voor Cultuur 2020a). Het overleven van gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde kunst en cultuur is van belang voor de toekomst van Nederland, schrijft de raad in een brief aan minister-president Mark Rutte (Raad voor Cultuur 2020b).

Inmiddels heeft het culturele veld in hoog tempo digitaal aanbod ontwikkeld, zoals concerten, films, toneeluitvoeringen en beeldende kunstpresentaties. Ook voor actieve kunstbeoefening ontstaan tal van initiatieven.⁵

Eerste steunpakket culturele sector

Om te voorkomen dat 'cruciale culturele spelers' omvallen krijgt de culturele sector half april 300 miljoen euro van het kabinet, het eerste van vijf specifieke steunpakketten voor de culturele en creatieve sector.⁶ Er wordt ingezet op het ophogen van de subsidies voor instellingen in de culturele Basisinfrastructuur (BIS) en voor instellingen en festivals die meerjarig worden ondersteund door de zes rijkscultuurfondsen. De culturele sector kan een beroep blijven doen op het algemene maatregelenpakket (voor werktijdverkorting voor werknemers, extra ondersteuning voor zzp'ers en belastingmaatregelen) (Engelshoven 2020a, 2020c).⁷

De reacties vanuit het veld zijn overwegend negatief. De minister heeft aangegeven dat het pakket vooral als doel heeft instellingen die essentieel zijn voor de sector als geheel zo te steunen, dat deze er na de crisis voor kunnen zorgen dat de opdrachtenstroom, ook richting zzp'ers, weer op gang komt (Heyblom 2020).

Maar vooral de kleinere instellingen en particuliere kunstenaars zouden de dupe worden, zo ook de niet-gesubsidieerde instellingen, luidt de kritiek (Ibid.). Jan Zoet (voorzitter Kunsten '92 en taskforce) dringt aan op extra steun voor de 160.000 zzp'ers in de sector (Ribbens 2020).

'Geen werkenden tussen wal en schip' is niet voor niets het credo van de brief van de Taskforce CCS d.d. 24 april aan minister Koolmees en staatssecretaris Van Ark van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), en aan de ministers van OCW en Economische Zaken en Klimaat (EKZ), respectievelijk Van Engelshoven en Wiebes, en Vijlbrief, staatssecretaris van Financiën. Veel werkenden in de culturele en creatieve sector hebben geen negen-tot-vijfbaan, 'de arbeidsrelaties zijn bovengemiddeld vaak atypisch en kwetsbaar'. Hierdoor kunnen ze geen aanspraak maken op de regelingen. Ook veel ongesubsidieerde organisaties vallen buiten de specifieke steunmaatregelen van het ministerie van OCW; en dat terwijl de Tweede Kamer de motie Jetten c.s. voor een steunpakket voor de cultuursector juist heeft aangenomen omdat het percentage zzp'ers in de cultuursector maar liefst 60 procent bedraagt, betogen de auteurs (Taskforce culturele en creatieve sector 2020a). Ze verwijzen hierbij nog eens naar de constatering van de Raad voor Cultuur en de Sociaal-Economische Raad uit 2017 dat de arbeidsmarktsituatie in de culturele en creatieve sector zorgwekkend is (Raad voor Cultuur et al. 2017). 'De coronacrisis maakt dit opnieuw pijnlijk zichtbaar' (Taskforce culturele en creatieve sector 2020a).

De gevolgen van de coronacrisis voor de cultuursector zijn op de korte termijn groot, maar wat betekent de huidige situatie op de langere termijn voor de sector? En wat kunnen we doen om nadelige gevolgen zoveel mogelijk te verzachten? Rogier Brom en Bjorn Schrijen van de Boekmanstichting inventariseren wat er tot half april al bekend is over de gevolgen van de coronacrisis en de effectiviteit van reeds aangekondigde steunmaatregelen (Brom et al. 2020).

Ook in een *Boekman Extra* staan de impact en de toekomst centraal. Ruben Brouwer, Viktorien van Hulst, Meta Knol, Clayde Menso, Tabo Goudswaard en Gitta Luiten reflecteren op de impact van de crisis (Nuchelmans 2020). ↓

Noodklok

Zelfs wanneer de deuren per 1 juni weer opengaan zal het tekort aan het eind van 2020 opgelopen zijn tot 55 miljoen euro. Dat is de alarmerende conclusie van Berenschot na berekening van de financiële schade voor schouwburgen en concertgebouwen, aangesloten bij de Vereniging van Schouwborg- en Concertgebouwdirecties (VSCD). De koepelorganisatie luidt de noodklok in een brief aan staatssecretaris Vijlbrief, minister Ollongren en minister Wiebes en pleit voor aanvullende subsidie (VSCD 2020).

Creatief kapitaal, van belang voor onze innovatiekracht, staat onder zware druk vanwege COVID-19, waarschuwt de Taskforce CCS op 11 mei 2020 in een brief aan de woordvoerders Economische Zaken en Klimaat ter voorbereiding op het Kamerdebat over het noodpakket banen en economie. De langdurige beperkingen en de aanpassing aan de anderhalvemeterconomie kosten werkgelegenheid. Een aanvullend steunpakket is noodzakelijk om te voorkomen dat creatieve professionals, zzp'ers, makers en werknemers de veelal kleine en kwetsbare bedrijven in de sector noodgedwongen verlaten (uitstroom-effect). Zij doen de volgende oproep aan het kabinet: verleng het bestaande generieke steunpakket en breid de TOGS-regeling uit; roep een zzp-overbruggingsregeling in het leven;

Een aanvullend steunpakket is noodzakelijk om te voorkomen dat creatieve professionals, zzp'ers, makers en werknemers de veelal kleine en kwetsbare bedrijven in de sector noodgedwongen verlaten

creëer een schadecompensatieregeling en garantiefaciliteit voor onverzekerbare risico's; stimuleer (innovatief) publiek opdrachtgeverschap; stimuleer en match private investeringen in de culturele sector en publiek-private samenwerking; en beïnvloed de vormgeving van een EU-noodsteunpakket voor de culturele en creatieve sector (Taskforce culturele en creatieve sector 2020b).

De culturele en creatieve sector heeft daarnaast ook innovaties (zoals digitalisering) nodig om weerbaar en wendbaar uit de huidige crisis te komen. Dat schrijft de Raad voor Cultuur op 18 mei in een brief aan minister Van Engelshoven. De raad gaat ervan uit dat de minister haar coulancebeleid voor door het rijk gesubsidieerde instellingen laat doorlopen gedurende 2021 (Raad voor Cultuur 2020d).

Op verzoek van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat heeft onderzoeksbureau Panteia een doorrekening gemaakt van de economische effecten van de coronacrisis op sectoren. De sector cultuur, recreatie en overige diensten wordt het hardst geraakt, is een van de conclusies (Kwaak et al. 2020). De cultuurwereld dreigt in 2020 in totaal 2,6 miljard euro aan inkomsten mis te lopen door de coronacrisis, waarschuwt ook de taskforce. Zij presenteert in juni een vijf punten tellend herstelplan om kabinet en parlementariërs op weg te helpen en zo 'een lange sterfscène in de herfst' te voorkomen. Zorg voor extra, sectorspecifieke steun; help gemeenten en provincies de fijnmazige culturele infrastructuur in stand te houden; creëer een nationaal herstelfonds; zet in op ruimhartig fiscaal beleid voor donaties, crowdfunding en legaten; en bied een reëel perspectief op verdere heropening (Taskforce culturele en creatieve sector 2020c).

Zo vrezden steeds meer acteurs, musici en dansers niet te kunnen rondkomen, omdat ze niet mogen optreden of repeteren. Dat blijkt uit het *Survey on Stage*. Aan dit onderzoek naar de verborgen pijn van zzp'ers in de podiumkunsten werkten ruim 1500 musici, acteurs, dansers, makers en theatertechnici mee. Zonder overheidssteun zullen ze ander werk moeten zoeken, volgens zangers Marjolein Niels en Mattijs van de Woerd, initiatiefnemers van het onderzoek. 73 procent is bezorgd over hun financiële situatie vanaf september (Niels et al. 2020).

Komt het publiek terug?

Uit onderzoek in opdracht van de VNG door Andersson Elffers Felix naar de financiële consequenties van de coronacrisis voor gemeenten blijkt dat gemeenten inschatten dat ze tot juni voor cultuurpodia 27 tot 33 miljoen euro extra kosten hebben gemaakt en voor musea 5 tot 6 miljoen euro miljoen. Voor de tweede helft van het jaar voorzien gemeenten meer kosten, onder andere vanwege het kwijtschelden van de huur van culturele accommodaties (Andersson Elffers Felix 2020, 29).⁸

Prangende vraag, die tijdens de pandemie herhaaldelijk zal terugkeren: komt het publiek straks eigenlijk weer terug in de musea en naar de podia? Durven bezoekers straks weer te komen en welke belemmeringen verwachten zij? Hendrik Beerda Brand Consultancy komt in mei 2020 tot positieve conclusies: 79 procent van de Nederlandse museumbezoekers verwacht na heropening de musea weer evenveel of meer te gaan bezoeken, wat de podia betreft ligt het percentage iets lager, 74 procent (Beerda 2020). Twee jaar later echter onderzocht Beerda in opdracht van het Nationaal Theaterfonds hoe het publiek tegen het theaterbezoek aankeek toen de coronamaatregelen waren opgeheven. Bijna driekwart van de theaterbezoekers

---

Prangende vraag, die tijdens de pandemie herhaaldelijk zal terugkeren: komt het publiek straks weer terug in de musea en naar de podia?

bezoekt nu minder vaak een voorstelling dan voor de crisis, 18 procent gaat evenveel naar het theater en 5 procent gaat juist meer. De belangrijkste redenen voor het niet-bezoeken: onduidelijkheid of een voorstelling doorgaat, angst voor gezondheidsrisico's en te weinig aantrekkelijke producties (Beerda 2022).

Tweede gedeeltelijke lockdown, september 2020 – december 2020: forse verliezen

Vanaf juli 2020 lopen de besmettingen weer op. Eind september gaan er aangescherpte anticovidmaatregelen in, maar die hebben onvoldoende effect. Halverwege oktober gaat het land weer in gedeeltelijke lockdown; de tweede golf is een feit. In november wordt de lockdown verzaamd.

De Raad voor Cultuur adviseert 14 september minister Van Engelshoven te experimenteren met vollere zalen in coronaluwe regio's. Theaters, filmhuizen en andere culturele accommodaties lijden forse verliezen, omdat de zalen voor maximaal 25 procent gevuld mogen worden. Er zou moeten worden geëxperimenteerd met het loslaten van de anderhalvemeterregel, zoals in andere Europese landen waar minder strenge maatregelen voor samenkomsten in theaters gelden. Net als de cultuurwethouders en de taskforce vindt de raad dat het steunpakket voor de culturele sector niet alleen naar gesubsidieerde instellingen zou moeten gaan (Raad voor Cultuur 2020c).

Twee maanden later doet de Raad voor Cultuur een dringende oproep aan minister Van Engelshoven (OCW) om de culturele en creatieve sector tijd, vertrouwen en middelen te geven te experimenteren met nieuwe werkwijzen en nieuwe verdienmodellen. Daarnaast zijn een ruimer cultuurbudget en een breder palet aan financieringsinstrumenten noodzakelijk om de sector op langere termijn gezond te maken. Dat staat in het advies *Onderweg naar overmorgen*. De raad stelt ook dat er een routekaart nodig is die helderheid en perspectief biedt. De raad adviseert verder om de komende BIS-periode met één of twee jaar te verlengen en roept provincies en gemeenten op hetzelfde te doen (Raad voor Cultuur 2020d). ↓

In zijn onderzoek naar de gevolgen van corona voor de betekenis van cultuur in het dagelijks leven van mensen constateert het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) dat de coronamaatregelen een grote invloed hebben op het aanbod aan cultuur en mogelijk op termijn ook op de culturele betrokkenheid van de bevolking. De verschraving van culturele voorzieningen kan bovendien ten koste gaan van de aantrekkingskracht van steden voor zowel toeristen als bewoners, waarschuwt het SCP, en daarmee steden minder geliefd maken bij het bedrijfsleven (Broek 2020).

Derde golf in aantocht, januari 2021 – mei 2021: openingsplan

Halverwege december 2020 kondigt minister-president Mark Rutte een volledige lockdown af. Eind januari 2021 wordt de avondklok ingevoerd. In maart lopen de besmettingen weer op en dreigt de derde golf. Eind april daalt het aantal besmettingen en stijgt het aantal vaccinaties. De overheid komt met een openingsplan.

Start met het gezamenlijk voorbereiden van het herstelbeleid dat we na de coronacrisis gaan inzetten, adviseert de Denktank Coronacrisis, een brede groep van vertegenwoordigers van kennisinstituten, planbureaus en sociale partners, begin 2021.⁹ De culturele sector heeft ook een grote publieke waarde en vraagt daarom gezamenlijke zorg en aandacht van zowel de sector als de overheid, zeker gezien het risico dat het lang zal duren voordat weer op volle sterkte kan worden gewerkt (Denktank Coronacrisis 2021).

Ook de Taskforce CCS roept de fractievoorzitters in de Tweede Kamer in januari 2021 op om op korte termijn de cultuursector perspectief te bieden op heropening, met publiek binnen anderhalve meter. 'Culturele organisaties, producenten en creatieve professionals tonen zich wendbaar, maar kunnen en zullen niet investeren als het vertrouwen ontbreekt.' Aandachtspunten zijn: een garantiefonds van 500 miljoen euro om bijvoorbeeld culturele festivals te helpen bij door de pandemie onverzekerbare risico's. Een realistische strategie voor de afschaling van beperkende

maatregelen voor actieve en passieve cultuurdeelname, zoals een routekaart waarin stapsgewijs meer ruimte is voor versoepeling. En een snelle start van testevenementen (Fieldlabs) om kennis te verzamelen over het veilig organiseren van bijeenkomsten in een pandemiegevoelige samenleving. Ook de beroeps- en inkomenspositie van kunstenaars, zzp'ers en flexwerkers in de sector verdient aandacht (Taskforce culturele en creatieve sector 2021b, 2021c).

In februari 2021 komt Berenschot met een scenarioverkenning voor de cultuursector op basis van gesprekken met overheden, brancheverenigingen, instellingen en zelfstandigen. De scenario's beschrijven de mogelijke effecten van de coronacrisis op de middellange termijn voor de cultuursector, waarmee beleidsmakers in overleg met de cultuursector op korte termijn maatregelen kunnen nemen (Berenschot 2021; Wijn et al. 2021).

Impact verschil

Een vitale sector, wendbaar en financieel weerbaarder dan voorheen, is de ambitie van Kunsten '92 en de Federatie Creatieve Industrie. De organisaties werken deze begin maart uit in de New Creative Deal, een plan om de culturele en creatieve sector er na de coronacrisis weer bovenop te helpen, of beter: er sterker uit te laten komen (Kunsten '92 et al. 2021). Ook verschijnt bij Kunsten '92 in die maand de publicatie *Cultuur & Corona: een jaar later*. In vijf hoofdstukken wordt uiteengezet hoezeer de impact verschil binnen de letteren, de creatieve industrie, de beeldende kunst, de podiumkunsten en de film/av-industrie. Niet iedereen wordt even hard geraakt of op dezelfde manier, zo blijkt, maar wat vooral opvalt is dat telkens de kunstenaars en zzp'ers de grootste slachtoffers van de coronacrisis zijn (Benlahbib et al. 2021).

Situatie zelfstandigen nijpend

De gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector staan centraal in het onderzoek dat Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants hebben uitgevoerd in opdracht van Kunstloc Brabant, maart 2021. Ongeveer de helft van de culturele instellingen heeft aanspraak gemaakt op landelijke steunmaatregelen, maar die komen nauwelijks

terecht bij artiesten en tijdelijke krachten. De situatie van zelfstandigen is nijpend (Vinken et al. 2021). Dat blijkt ook uit onderzoek van de Boekmanstichting naar de financiële gevolgen van de coronacrisis in de culturele en creatieve sector en de effecten van de steunmaatregelen in 2020, dat in mei verschijnt (Goudriaan 2021). Zonder de coronasteun waren veel culturele organisaties in de rode cijfers beland, maar er blijkt een groot verschil tussen de meerjarig gesubsidieerde en de overige organisaties. De culturele organisaties die het meest afhankelijk zijn van publieksinkomsten, worden bovenmatig hard geraakt. De coronasteun compenseerde dit niet voldoende. Grote verliezers zijn wederom de zelfstandigen, die relatief weinig hebben geprofiteerd van de generieke en specifieke steunmaatregelen. Organisaties in het onderzochte deel van de sector hebben in de laatste drie kwartalen van 2020 de lasten van zzp'ers met 55 procent teruggebracht, tegenover een bezuiniging van 3 procent op hun personeel in loondienst, luidt de conclusie. De steunmaatregelen hebben de forse teruggang van werkgelegenheid van zzp'ers niet kunnen voorkomen. Er is doorgaans geen sprake van een 'trickle down' van de steun van organisaties naar

Zonder de coronasteun waren veel culturele organisaties in de rode cijfers beland, maar er blijkt een groot verschil tussen de meerjarig gesubsidieerde en de overige organisaties

zzp'ers, aldus de onderzoekers (Goudriaan et al. 2021, 99).¹⁰

In mei 2021 komt de Rotterdamse Denktank New Deal Cultuur met aanbevelingen om de Rotterdamse cultuursector weerbaarder, wendbaarder en veerkrachtiger uit de coronacrisis te laten komen. In dit advies worden aanbevelingen aan het gemeentebestuur en de cultuursector via drie lijnen gedaan: continueren van noodsteun, inzetten van een vliegwiel om de cultuursector zo snel mogelijk weer op gang te brengen (bijvoorbeeld via een campagne om publiek in stad en regio weer te enthousiasmeren voor het culturele aanbod) en instellen van een investeringsfonds voor cultuur, met nadruk op innovatie. Het college van burgemeester en wethouders maakt 6,3 miljoen euro vrij voor de verdere uitwerking van de aanbevelingen (Hamer et al. 2021).

Beëindiging lockdown, juni 2021 – november 2021: de deuren weer even open

In juni 2021 wordt de lockdown beëindigd. Volgens het stappenplan mag de culturele sector voorwaardelijk weer de deuren openen; van een stelsel van 'gesloten, tenzij', naar een 'open, tenzij'.

Het economisch en maatschappelijk belang van de culturele sector is zo groot, benadrukt de Raad voor Cultuur in een advies van 8 juni 2021, dat de culturele sector 'een essentiële rol [kan] vervullen in de volgende fase van herstel na de pandemie: als banenmotor voor economisch herstel, als bindmiddel in een samenleving waar tweedeling dreigt en als bron van verbeeldingskracht rond grote maatschappelijke vraagstukken'. Daartoe is het noodzakelijk dat de noodsteun wordt gecontinueerd, dat er een herstelplan komt, dat de sector rust en ruimte krijgt via verlenging van het coulancebeleid en van de cultuurplanperiode, en dat er structureel wordt geïnvesteerd in duurzame transformatie. De raad pleit voor een blijvende inzet op digitalisering, een eigentijdser inrichting van het cultuurbestel (meer aandacht voor cultuur voor iedereen), en een betere verankering van cultuureducatie in het onderwijs (Raad voor Cultuur 2021c, zie ook Taskforce culturele en creatieve sector 2021a).

Bij de start van het nieuwe culturele seizoen in september 2021 heeft de Taskforce CCS de derving van publieksinkomsten in de culturele deelsectoren berekend. Op basis van inschattingen van de brancheverenigingen verwacht ze voor dit najaar voor podia en presentatie-instellingen circa 40 procent publieksinkomsten ten opzichte van dezelfde periode in 2019, 50 procent voor musea en 65 procent voor bioscopen. De derving van inkomsten voor de tweede helft van 2021 wordt geraamd op ruim 1 miljard euro. In de eerste helft van 2021 bedroeg de geraamde derving als gevolg van de lockdown 1,8 miljard euro. Daarmee komt het omzetverlies voor geheel 2021 op 2,8 miljard. Verwacht wordt dat de terugval van publieksinkomsten nog tot ver in 2022 zal worden gemerkt. De taskforce dringt daarom aan op verlenging van steunmaatregelen vanuit de overheid (Taskforce culturele en creatieve sector et al. 2021).

In september krijgt het gewenste herstelplan gestalte in een Kamerbrief waarin de minister, mede namens de staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, reageert op een noodkreet van de Taskforce CCS (2021d) om verlenging van de coronasteun en inwerking-treding van een herstelplan (Engelshoven 2021a). ‘Voor de korte termijn moet goed vinger aan de pols gehouden worden met betrekking tot mogelijke tegenvallende publieksinkomsten

De gewenste verlenging van de cultuurplanperiode biedt ook de kans om fundamentele knelpunten in het cultuurbestel aan te pakken

bij culturele instellingen’, schrijft de minister, waarbij ze refereert aan bovengenoemde bevindingen van de taskforce (Engelshoven 2021a, 5). Ook de arbeidsmarktpositie van werkenden in de culturele en creatieve sector is van belang in het herstelplan. ‘De coronacrisis heeft de kwetsbare positie van veel zelfstandigen in de sector en hun afhankelijkheid van culturele instellingen als opdrachtgever opnieuw aangetoond’ (Ibid. 6). De brief bevat een overzicht van de steunmaatregelen die het kabinet sinds maart 2020 heeft getroffen.

Harde lockdown, december 2021 – februari 2022: alles weer op slot

In november 2021 lopen de besmettingen weer op. Dit leidt opnieuw tot een gedeeltelijke lockdown. Eind november komt daar de eerste avondlockdown bij. Half december treedt een nieuwe harde lockdown in werking nadat de omikronvariant zich sneller heeft verspreid in Nederland dan verwacht; de vierde golf is begonnen.

Dankzij de steunmaatregelen is de culturele sector niet ten onder gegaan in de coronacrisis, maar de pandemie is nog niet voorbij. Er is tijd, geld en ruimte nodig om te voorkomen dat de cultuursector alsnog omvalt, benadrukt de Raad voor Cultuur in een advies d.d. 4 november 2021 aan demissionair minister Van Engelshoven (OCW). De raad deed op verzoek van de minister een verkenning van de gevolgen van de coronacrisis voor de 115 instellingen die deel uitmaken van de Culturele basisinfrastructuur 2021-2024 (BIS) (Raad voor Cultuur 2021a). In een aparte brief schetst de raad bovendien dat een eenmalige verlenging van de cultuurplanperiode met twee jaar, dus tot en met 2026, noodzakelijk is. De verlenging biedt ook de kans om fundamentele knelpunten in het cultuurbestel aan te pakken. Denk aan eerlijke beloning, regionale spreiding en verbreding van het aanbod, zodat cultuur meer van en voor iedereen wordt. De raad heeft hiertoe drie mogelijke scenario’s opgesteld voor de subsidieperiode 2021-2024, waarin hij ingaat op de gevolgen van niet verlengen, verlengen met één jaar, en verlengen met twee jaar (Raad voor Cultuur 2021b).

De Creatieve Coalitie, een groep van 44 belangenorganisaties uit de culturele en creatieve sector, heeft eind november een voorstel voor een vangnetregeling voor zzp'ers en flexwerkers aan de Tweede Kamer gestuurd, en daarbij concreet aangegeven hoe deze regeling zou moeten werken. De regeling geldt voor zzp'ers en flexwerkers die verlies lijden door annuleringen waarbij de schade niet via organisaties of andere regelingen gecompenseerd wordt (Creatieve Coalitie 2021).

Rogier Brom en Bjorn Schrijen (Boekmanstichting) reflecteren in december 2021 op de impact van de coronacrisis voor de artistieke, maatschappelijke en economische waarde van cultuur vanuit de perspectieven van de maker, het publiek, de samenleving en het culturele bestel. Naast de negatieve gevolgen zijn er ook lichtpuntjes, bijvoorbeeld op het terrein van digitalisering. Noodgedwongen ging er reeds enkele dagen na het begin van de coronacrisis een proces van digitale innovatie van start (Brom et al 2021). Culturele instellingen schakelden massaal over op digitaal aanbod, van livestreams tot virtuele exposities en digitale workshops (Knol 2021).

De Creatieve Coalitie ondervroeg ruim duizend werkenden, van wie bijna 70 procent als zzp'er, over hun inkomsten in 2019, 2020 en het laatste kwartaal van 2021. Uit analyse van de resultaten, uitgevoerd door de Boekmanstichting, bleek de omvang van de impact voor veel werkenden. Zo daalde in 2020 het aandeel respondenten met een inkomen boven de 20 duizend euro van ruim 50 procent naar circa 20 procent, en blijkt dat slechts een klein deel van de geannuleerde opdrachten in het laatste kwartaal van 2021 werd gecompenseerd (Brom 2022).

Openingsplan

Onder het motto 'Veilig en verantwoord open in elke fase, het kan' presenteert de Taskforce CCS 18 januari 2022 een openings- en herstelplan aan het kabinet en de Tweede Kamer. Het doel is een meer voorspelbare en zorgvuldige corona-aanpak voor publiek, makers en culturele organisaties. Veilig openblijven in plaats van alles te sluiten, is daarbij het uitgangspunt. In het plan doet de taskforce zes voorstellen om wendbaar en weerbaar de

crisis uit te komen. Het gaat onder meer om een [coronaroutekaart](#), waarin voor elk risiconiveau van de pandemie beschreven staat hoe een podium, museum of festival toch veilig bezoekers kan ontvangen. Ook beschrijft het wat de culturele sector nodig heeft om te herstellen van de coronacrisis: maatregelen om het publiek weer terug te laten keren, makers, artiesten en zelfstandig werkenden voor de sector te behouden en ook in de toekomst een volwaardig programma-aanbod te kunnen bieden (Taskforce culturele en creatieve sector 2022c).

Ook de Corona Denktank (De Podiumkunsten Alliantie, het samenwerkingsverband van NAPK, VSCD, VVTP, Vlakke Vloer Platform en de Verenigde Theaterfestivals) boog zich over de toekomstvraag: Wat levert de pandemie ons aan lessen en concrete aanbevelingen voor de toekomst van de theatersector? Het stelde een rapport op met aanbevelingen over hoe de sector de leerpunten uit de coronacrisis kan omzetten naar structurele verbeteringen, zoals een doorlopend ticketgarantiefonds en een revolving fund voor de hele theatersector (Corona Denktank 2022).

Versoepeling, februari 2022 – : op weg naar (het nieuwe?) normaal

Het aantal besmettingen blijft hoog, maar de ziekenhuisopnames zijn stabiel. Daarom wordt er vanaf half februari versoepeld en gaat Nederland weer open.

Hoewel de culturele sector weer volledig open is, dreigen veel instellingen en organisaties en hun medewerkers alsnog in grote problemen te geraken, waarschuwt de Taskforce CCS op 11 april 2022. De belangengroep pleit voor overbruggingsmaatregelen tussen het moment van het aflopen van de noodsteun en de inwerkingtreding van een herstellepakket, om verdere verschraling en financiële problemen te voorkomen (Taskforce culturele en creatieve sector 2022d; 2022a). Zo is in de hele sector het publiek nog lang niet terug op het niveau van voor de pandemie (Jorritsma 2022a).

Na een oproep van het kabinet d.d. 1 april 2022 (Kuipers et al. 2022) aan sectoren om met toekomstscenario's te komen wanneer het

virus weer toeslaat, reageert de taskforce een maand later met een langetermijnaanpak: 1. kom met een deugdelijk alarmeringssysteem, zodat de sector adequaat kan optreden bij een nieuwe virusvariant; 2. geef beter aan wat de preventieve waarde is van anticovidmaatregelen en maak combinaties van maatregelen mogelijk in plaats van een ‘one size fits all’-regime; 3. maak gebruik van de kennis en ervaring van de culturele en creatieve sector op het gebied van coronamaatregelen; en 4. weeg de economische en maatschappelijke schade van maatregelen mee in het coronabeleid. Tot slot: verbind aan elke beperkende maatregel passende noodsteun voor onder anderen zzp’ers. ‘Linksom of rechtsom moeten we zo goed mogelijk leven met het coronavirus’ (Taskforce culturele en creatieve sector 2022b).

Herstelplan

Op 23 mei 2022 presenteerde staatssecretaris Gunay Uslu van Cultuur en Media haar herstelplan voor de culturele sector in de *Hoofdlijnenbrief cultuur 2022* (Uslu 2022). Daarin staan herstel, vernieuwing en groei centraal. Dit jaar gaat het structureel om 135 miljoen euro en daarna loopt het op naar 170 miljoen euro extra per jaar voor cultuur. Dit was reeds aangekondigd in het regeerakkoord (VVD 2021, 32). Staatssecretaris Uslu: ‘De sector heeft zware klappen gehad en met dit plan en deze investeringen wil ik makers en anderen werkzaam in

cultuur er weer bovenop helpen. Cultuur is van wezenlijk belang en verrijkt onze samenleving. (...) Cultuur is wat beschaving kenmerkt’ (Uslu 2022). De sector reageerde overwegend positief. De Taskforce CCS ziet goede aanknopingspunten in de *Hoofdlijnenbrief*, onder andere voor het verstevigen van de arbeidsmarkt, met name van de positie van zzp’ers, maar dringt aan op snelle implementatie. ‘De nood is na de zware coronajaren voor velen zeer hoog. Het is zaak dat deze middelen voor 2022 zo spoedig mogelijk beschikbaar komen’ (Taskforce culturele en creatieve sector 2022e). Jeroen Bartelse, directeur van TivoliVredenburg en lid van de Taskforce CCS, noemt het een ‘goed en evenwichtig pakket maatregelen’. Tegelijkertijd mist hij een matchingsregeling voor gemeenten en provincies die de grootste bijdrage aan het cultuurgeld leveren (Jorritsma 2022b). De Raad voor Cultuur is positief over de extra middelen voor jonge makers. Dat hun positie nijpend en urgent is, blijkt nogmaals uit gesprekken die de raad voerde met startende kunstenaars (Brummel et al. 2022). De staatssecretaris geeft in de brief aan op een later moment te zullen ingaan op het advies van de Raad voor Cultuur en de taskforce om de subsidieperiode van de basisinfrastructuur te verlengen (Raad voor Cultuur 2021b, 2022; Zoet 2022b; Uslu 2022a, 3).¹¹ •

‘Linksom of rechtsom moeten we zo goed mogelijk leven met het coronavirus’

Literatuur

- Andersson Efffers Felix (2020) [Financiële bijwerkingen van corona: indicatie van de financiële effecten van de coronacrisis voor gemeenten](#). Utrecht: Andersson Efffers Felix.
- Beerda, H. (2020) [Effecten coronacrisis op het Nederlandse cultuurbezoek](#). Amsterdam: Hendrik Beerda Brand consultancy.
- Beerda H. (2022) [Toekomstperspectief theaterbezoek in coronatijd: resultaten te onderzoeken](#). Nijmegen: Hendrik Beerda Brand consultancy.
- Benlahbib, R. (et al.) (2021) [Cultuur & corona: een jaar later](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Berenschot (2020) [Inventarisatie specifieke maatregelen culturele en creatieve sectoren](#). Utrecht: Berenschot.
- Berenschot (2021) [Scenarioverkenning voor de cultuursector: instrument voor dialoog over handelingsperspectief na corona](#). Utrecht: Berenschot.
- Broek, A. van den (2020) [Corona en de betekenis van het culturele leven: wat als de pandemie voorbijgaat, en wat als ze blijft?](#) Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Brom, R. en B. Schrijen (2020) [Hoe komt de cultuursector uit de coronacrisis?](#) Amsterdam: Boekmanstichting.
- Brom, R. en B. Schrijen (2021) [Steen voor een sterk geraakte sector: over de impact van de coronacrisis en de steunmaatregelen op de culturele sector](#). In: *Nooit meer dansen? De veilige stad in tijden van pandemie*, 219-239.
- Brom, R. (2022) [Inzicht in inkomsten: een specifiek beeld van gevolgen van corona op Nederlandse kunstprofessionals](#). Amsterdam: Boekmanstichting.
- Brummel, K., S. van der Eijk en S. Vercouteren (2022) [In een file op een versperde weg: hoe jonge kunstenaars en creatieven hun start in de sector ervaren](#). In: *Jongeren en het zorgen voor hun morgen*, 74-88.
- Corona Denktank (2022) [Nieuw perspectief: vijf aanbevelingen voor een weerbare theatersector](#). S.l.: Corona Denktank.
- Creatieve Coalitie (2021) [Vangnetregeling zzp'ers en flexwerkers](#). Amsterdam: Creatieve Coalitie.
- Denktank Coronacrisis (2021) [Perspectief op herstel](#). Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Engelshoven, I.K. van (2020a) [Aanvullende ondersteuning culturele en creatieve sector](#). Tweede Kamer 35441, nr. 7.
- Engelshoven, I.K. van (2020b) [Tweede steunpakket culturele en creatieve sector](#). Tweede Kamer 32820, nr. 380.
- Engelshoven, I.K. van (2020c) [Uitwerking aanvullende ondersteuning €300 miljoen culturele en creatieve sector, d.d. 27 mei 2020](#). Tweede Kamer 32820, nr. 353.
- Engelshoven, I.K. van (2020d) [Uitwerking maatregelen tweede specifieke pakket voor de culturele en creatieve sector](#), d.d. 16 november 2020. Tweede Kamer 32820, nr. 400.
- Engelshoven, I.K. van (2020e) [Uitwerking motie-Jetten c.s. over steun voor het culturele en creatieve veld](#). Tweede Kamer 32820, nr. 349.
- Engelshoven, I.K. van (2021a) [Steen aan de culturele en creatieve sector en herstelplan](#). Tweede Kamer 35420, nr. 406.
- Engelshoven, I.K. van (2021b) [Vierde specifieke steunpakket culturele en creatieve sector voor derde kwartaal 2021](#). Tweede Kamer 32820, nr. 418.
- Engelshoven, I.K. van en A. Slob (2020) [Brief van de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media](#). Tweede Kamer 35300 VIII/25295, nr. 150.
- Goudriaan R. (et al.) (2021) [Ongelijk getroffen, ongelijk gesteund: effecten van de coronacrisis in de culturele sector](#). Amsterdam: Boekmanstichting.
- Hamer, M. (voorz.), P. Rutten (et al.) (2021) [Advies Denktank New Deal Cultuur Rotterdam](#). Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Heyblom, O. (2020) [Storm van kritiek op cultuurminister: "Zonder kunstenaars geen kunst"](#). Op: [www.parool.nl](#), 16 april.
- Janssens, S. (2021) [Prijns van de kritiek 2021 voor Taskforce culturele en creatieve sector](#). Op: [www.theaterkrant.nl](#), 16 september.
- Jetten, R. (et al.) (2020) [Motie van het lid Jetten c.s.](#) Tweede Kamer 25295, nr. 133.
- Jongsma, M. en M. Buist; KIEN (2020) [Cultuur in Nederland: Prins Bernhard Cultuurfonds, juli 2020](#). Amsterdam: Prins Bernhard Cultuurfonds.
- Jorritsma, E. (2022a) [Bezoek cultuursector nog \(lang\) niet op het niveau van voor corona](#). Op: [www.nrc.nl](#).
- Jorritsma, E. (2022b) [Wie heeft er baat bij het extra cultuurgeld?](#) Op: [www.nrc.nl](#), 25 april.
- Knol, J.J. (2021) [Digitaal is "here to stay" Hoe gaat dat in de toekomst verder?](#). Op: [www.boekman.nl](#), 6 december.
- Kuipers, E. en K. van Gennip (2022) [Lange termijn aanpak COVID-19](#). Tweede Kamer 25295, nr. 1834.
- Kunsten '92 en Federatie Creatieve Industrie (2021) [New Creative Deal](#). Amsterdam: Kunsten '92 (etc.).
- Kwaak, T. (et al.) (2020) [CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootte-klassen en regio's](#). Zoetermeer: Panteia.
- Niels, M. en M. van de Woerd (2020) [Survey on stage: een onderzoek naar de verborgen pijn van zzp'ers in de podiumkunsten](#). S.l.: s.n.
- Nuchelmans, A. (2020) [Kunst en de coronacrisis: impact en toekomst](#). In: *Boekman Extra*, nr. 20, 1-18.
- Ollongren, K. (2020) [Compensatiepakket coronacrisis medeoverheden](#). Tweede Kamer 35420, nr. 104.
- Raad voor cultuur en SER (2017) [Passie gewaardeerd: versterking van de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector](#). Den Haag: Raad voor Cultuur, Sociaal-Economische Raad.
- Raad voor Cultuur (2020a) [Gevolgen coronacrisis culturele en creatieve sector, d.d. 6 april](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2020b) [Gevolgen coronacrisis culturele en creatieve sector, d.d. 14 april](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2020d) [Onderweg naar overmorgen: naar een wendbare en weerbare culturele en creatieve sector](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2020c) [Scenario's voor een weerbare en wendbare culturele en creatieve sector](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2021a) [Advies naar aanleiding van corona-addenda culturele Basisinfrastructuur 2021-2024](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2021b) [Advies verlenging cultuurplanperiode, d.d. 4 november](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2021c) [Sterker uit corona: een agenda voor herstel en transitie](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2022) [Beweging in het bestel: verkenning op weg naar een nieuw advies over het cultuurbestel](#). Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Ribbens, A. (2020) [De culturele sector lijkt nog niet gered](#). Op: [www.nrc.nl](#), 15 april.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2020a) [Betreft: uitvoering motie Van Dijk c.s., d.d. 24 april](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2020b) [Brief aan woordvoerders in de Tweede Kamer voor Economische Zaken en Klimaat, d.d. 18 mei](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2020c) [Brief herstelplan voor culturele en creatieve sector](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2021a) [Brief aan cultuurwoordvoerder ter voorbereiding op het Wetgevingsoverleg Cultuur en corona, d.d. 14 juni](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2021b) [Brief aan fractievoorzitters Tweede Kamer, d.d. 12 januari](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2021c) [Brief aan fractievoorzitters Tweede Kamer, d.d. 27 januari](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2021d) [Brief aan Tweede Kamer over verlenging steun, d.d. 9 september](#).
- Taskforce culturele en creatieve sector (2022a) [Brief aan de woordvoerders Cultuur en Economische Zaken, d.d. 8 maart](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2022b) [CONCEPT Sectorplan Corona, versie 3 mei 2022](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2022c) [Open de poorten: cultuur in tijden van corona: zes voorstellen aan het nieuwe kabinet, d.d. 18 januari](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2022d) [Oproep aan Tweede Kamer, staatssecretaris en VNG: laat de culturele en creatieve sector niet alsnog omvallen](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector (2022e) [Reactie op herstelplan, d.d. 7 juni](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Taskforce culturele en creatieve sector en Berenschot (2021) [Nieuwe raming Taskforce culturele en creatieve sector: inkomstenderving van €1,5 miljard verwacht voor komend seizoen](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Uslu, G. (2022a) [Hoofddijnenbrief cultuur 2022: herstel, vernieuwing en groei](#). Tweede Kamer 32820, nr. 467.
- Uslu, G. (2022b) [Kamerbrief stand van zaken van moties en toezeggingen cultuur](#). Tweede Kamer 32820, nr. 469.
- Vinken, H., B. van Dalen en B. Broers (2021) [Gevolgen van de coronacrisis voor de Brabantse cultuursector: onderzoek onder culturele instellingen, kunstenaars, makers en cultureel ondernemers en Brabanders](#). Tilburg: Het PON & Telos.
- VSCD (2020) [Resultaten onderzoek Berenschot in noodoproep Ministers](#). Op: [www.vscd.nl](#)
- VVD (et al.) (2021) [Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst: coalitieakkoord 2021-2025 VVD, D66, CDA en ChristenUnie](#). S.l.: s.n.
- Wiebes, E. et al. (2020) [Noodpakket banen en economie](#). Tweede Kamer 35420, A.
- Wijn, C. en B. Vinkenburg (2021) [Corona, cultuur en gemeenten: informatiegids over gemeentelijke coronasteun aan de lokale culturele infrastructuur](#). Den Haag: VNG.

- Zoet, J. (2022) [Brief aan de staatssecretaris voor cultuur en media, mevrouw G. Uslu, d.d. 24 mei 2022](#). Amsterdam: Kunsten '92.
- Zoet, J. en M. Versteegh (2020) [Betreft: maatregelen voor de culturele en creatieve sector i.v.m. het coronavirus, d.d. 17 maart](#). Amsterdam: Kunsten '92.

In de Kennisbank zijn [nog veel meer bronnen](#) over kunst en cultuur tijdens en na de pandemie beschikbaar.

Noten

- 1 Zie [www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn/2020](#) en [www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-tijdlijn/2021](#).
- 2 De Taskforce culturele en creatieve sector bestaat uit: Kunsten '92, Creatieve Coalitie, Federatie Creatieve Industrie (BNA, BNO, DGA, DDD, MODINT, Buma Cultuur, NAPA, NCP, Dupho, NVPI), Federatie Cultuur (NAPK, Museumvereniging, VSCD, CultuurConnectie, VOB, VNPF, VvNO, Koepel Opera), Erfgoedplatform en Kunsten '92. Ook zijn aangesloten de Kunstenbond, de VVTP (Vereniging Vrije Theater Producenten), de VVEM (Vereniging van Evenementenmakers), NAPA (audiovisuele producenten), de Federatie Auteursrechtbelangen, De Zaak Nu, ENCORE, Platform ACCT en de Popcoalitie. De Alliantie van Evenementenbouwers is vertegenwoordigd in de taskforce en omgekeerd neemt de taskforce deel aan deze evenementenalliantie.
- 3 De taskforce heeft sinds 12 maart 2020 vele brieven geschreven aan ministers (en woordvoerders in de Tweede Kamer) van de betrokken ministeries om steun te bepleiten voor de gehele culturele en creatieve sector en om voorstellen te doen over de invulling en uitwerking van specifieke (cultuur) en generieke steunmaatregelen en -pakketten. Een aantal is opgenomen in deze *Verkenning*. Voor een overzicht, zie [www.kunsten92.nl/activiteit/brieven-taskforce-culturele-creatieve-sector](#). In september 2021 ontving de Taskforce CCS de Prijs van de Kritiek 2021 vanwege de 'intensieve en eendrachtige behartiging van de belangen van de cultuursector tijdens de coronacrisis'. De lobby richting Den Haag was volgens de Kring van Nederlandse Theatercritici (KNT) dankzij de taskforce nog nooit zo eensgezind. 'De coronacrisis is een enorme klap voor de cultuursector, maar zonder de Taskforce zou de schade nog veel groter zijn geweest' (Janssens 2021).
- 4 Zie: [www.cultuursubsidie.nl/actueel/nieuws/2020/03/20/coulancemaatregelen](#).
- 5 Sinds het begin van de coronacrisis tot en met juli 2021 heeft de Boekmanstichting online initiatieven van culturele organisaties en makers op een rij gezet, [www.boekman.nl/actualiteit/online-cultureel-initiatieven](#). Over digitalisering en de culturele sector tijdens de coronacrisis is veel geschreven, zie [deze bronnen](#) in de Kennisbank van de Boekmanstichting.
- 6 Naast specifieke steunpakketten voor de culturele en creatieve sector, heeft het kabinet sinds maart 2020 voor opeenvolgende perioden verschillende (algemene) [generieke steunpakketten](#) beschikbaar gesteld, die tot en met het [eerste kwartaal van 2022](#) doorlopen.
- 7 Ook gemeenten en provincies hebben de culturele en creatieve sector financieel ondersteund, zowel via het Rijk als op eigen initiatief (Ollongren 2020; [vng.nl/nieuws/factsheet-voor-gemeentelijke-steun-aan-cultuursector](#)).

- Daarnaast was er ondersteuning vanuit het Kickstartcultuurfonds, een initiatief van de private fondsen (voor een overzicht van de gemeentelijke steun, zie Wijn et al. 2021).
- 8 Het kabinet stelt in juli een bevoorschotting van 60 miljoen euro beschikbaar aan gemeenten ter ondersteuning van de lokale en regionale culturele sector, zie [vng.nl/nieuws/factsheet-voor-gemeentelijke-steun-aan-cultuursector](#)
  - 9 Waaronder De Nederlandsche Bank (DNB), Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Centraal Planbureau (CPB), Onderwijsraad, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), Sociaal-Economische Raad (SER) Jongerenplatform, FNV, VNO NCW, CNV, Clingendael en TNO die onder leiding van toenmalig SER-voorzitter Mariëtte Hamer tot dit advies is gekomen (Denktank Coronacrisis 2021, 2).
  - 10 De Boekmanstichting voert dit jaar samen met SiRM een update uit van *Ongelijk getroffen, ongelijk gesteund* waarin dit keer ook gegevens over musea, schouwburgen en concertzalen zijn opgenomen en nadrukkelijker wordt gekeken naar de situatie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector. Naar verwachting wordt het onderzoek in september 2022 afgerond.
  - 11 Aanvankelijk gingen er veel stemmen op voor verlenging van de huidige cultuurplanperiode, schrijft Uslu 14 juni 2022 in een Kamerbrief, maar in gesprekken die ze heeft gevoerd kwamen ook 'andere overwegingen' naar voren, die ze bij het uiteindelijke besluit wil betrekken. In de zomer van 2022 zal ze erop terugkomen (Uslu 2022b, 5).

Jack van der Leden is redacteur van *Boekman* en informatiespecialist bij de Kennisbank van de Boekmanstichting

Colofon

Boekman Extra is een onregelmatig verschijnende digitale uitgave van de Boekmanstichting.

De Boekmanstichting verzamelt en verspreidt kennis en informatie over kunst en cultuur in beleid en praktijk. Het werkterrein omvat het kunst- en cultuurbeleid van de overheden, particuliere financiering van kunst, de sociaal-economische en juridische aspecten van de kunsten en het kunstenaarsberoep, marketing en sponsoring, culturele organisaties en manifestaties, kunst in relatie tot (nieuwe) media, cultuurbehoud, kunst-educatie, amateurkunst en kunstvakonderwijs.

Zie ook www.boekman.nl

Redactie

Rogier Brom
Jan Jaap Knol
Jack van der Leden
André Nuchelmans
Janina Pigagt

Productie

André Nuchelmans

Redactieadres

Boekmanstichting,
t.a.v. redactie
Boekman Extra
Herengracht 415,
1017 BP Amsterdam,
telefoon 020 – 624 37 36,
e-mail
redactie@boekman.nl

Kopij volgens de redactie-aanwijzingen via e-mail

Eindredactie en correctie

Taalbureau IJ, Amsterdam

Beeldredactie

André Nuchelmans
Joseph Plateau

Vormgeving

Joseph Plateau, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Al het mogelijke is gedaan om rechthebbenden van beeld te achterhalen. Indien u meent over auteursrechten te beschikken van beeld in deze *Boekman Extra*, dan kunt u contact opnemen met de Boekmanstichting in Amsterdam.